

vidike letnih ritmov, vremena ter svetlobe in teme kot konstitutivnih razsežnosti krajine. Monografija tako teoretsko kot metodološko ponuja premislek o vpetosti lokalnih znanj, opazanj in kolektivnih odnosov do spremenljivega in spreminjajočega se okolja in o vlogi antropološke vednosti na področju lokalnih specifik globalnih sprememb in družbenih odzivov nanje. Ti premisleki pa se lahko nanašajo na katerikoli kronotop in so dragoceni prav za vsak premislek o človekovem dojemanju prostora in časa.

Saša Babič

Nadja Valentinič Furlan: *Znanje in identitete v filmih o nesnovni kulturni dediščini*. Ljubljana: Znanstvena Založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Slovenski etnografski muzej, 2024, 517 str.

225

Knjiga obravnava etnološki in antropološki pogled na nesnovno kulturno dediščino, procese njenega ustvarjanja in interpretacije z etnografskim filmom. Avtorica na podlagi teoretičnega, kognitivnega in diskurzivnega znanja ter empiričnih in praktičnih izkušenj, pridobljenih z delom v Slovenskem etnografskem muzeju in s terenskim raziskovanjem na Krasu in v Istri, kritično analizira teorijo nesnovne kulturne dediščine in terensko prakso dediščinjenja tradicionalnega znanja o suhozidni gradnji v lokalni skupnosti. Osredotoča se na vloge strokovne javnosti, nosilcev dediščinskih praks, državnih kulturnih ustanov in Unesca. Zadnji določa okvire varovalne paradigme in odloča, kaj bo postalo »uradna« dediščina na njegovih treh seznamih, med katerimi je vodilni Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Posebna pozornost je namenjena analizi varovalne paradigme, ki jo je Unesco vzpostavil s *Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine* (2003) in ji sledijo vse države pogodbenice. V tem kontekstu avtorica izpostavlja razliko med nosilci dediščine, ki skrbijo na živost dediščine, in širšim krogom akterjev, ki dediščino upravljajo, raziskujejo, uporabljajo, jo promovirajo ali ji preprosto izkazujejo podporo.

Avtorica loči vloge raziskovalcev, ki »dediščino raziskujejo v lokalnem okolju«, in uradnikov – strokovnjakov za varovalno paradigmo, ki jo v državah pogodbenicah »spoznajo v medijsko posredovanih oblikah, zastopnike praktikov pa na sestankih, [medtem ko] predstavniki Unesca praktike srečajo zelo redko« (str. 13). Trdi, da so uradniki pogosto precej oddaljeni od dediščine in njenih nosilcev. Ne samo po njenem mnenju je v Konvenciji »nejasno opredeljena udeležba nosilcev dediščine pri oblikovanju in izvajanju varovalnih ukrepov«. Unescovo Ocenjevalno telo si nesnovne dediščine ne ogleda v lokalnem okolju, »temveč se pri presojanju, ali element ustreza merilom v Operativnih direktivah za implementacijo Konvencije, [...] popolnoma opira na nominacijski dosje, najbolj na besedilo nominacije« (str. 14–15), papir pa prenese vse.

Ker v procesu dediščinjenja v državah pogodbenicah vladna telesa, strokovnjaki in nevladne organizacije oblikujejo dediščinsko politiko in nosilce dediščine poučujejo o dediščinskih režimih in vrednotah, se avtorica zaveda, da je potreben tudi refleksivni obrat k stroki – torej avtorefleksija dela strokovnjakov na terenu in v sistemu varovanja (str. 18). To je zanj pomembno izhodišče, saj se je raziskave lotila kot predstavnica Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine, ki sodeluje pri snemanju filmov o

enotah v registru in pri pripravi nekaterih filmov za nominacije, kot angažirana vizualna antropologinja in kot kritična opazovalka. Kot sama navaja, so bile njene vloge pri odločanju o načinu vizualizacije »uradne« dediščine v filmu prepletene: »šlo je predvsem za niansiranje razmerij med vsemi tremi, kar se je lahko spreminjalo od odločitve do odločitve« (str. 40).

V knjigi je avtorica na podlagi študije primera suhozidne gradnje na Krasu in v Istri oblikovala več raziskovalnih vprašanj. Med drugim jo je zanimalo, kako je dediščinjenje suhozidne gradnje na Krasu in v Istri vplivalo na procese pridobivanja in prenosa znanja in veščin ter na oblikovanje identitet in še, kako je spremenilo habitus nosilcev dediščine. Spraševala se je, ali obstajajo razlike med suhozidno gradnjo na Krasu in v Istri ter s katerimi mediji so učinkovito predstavili in posredovali utelešeno znanje in veščine, pri tem pa je med medije po Fredriku Barthu štela tudi delavnice in druge žive oblike predajanja znanja. Posebno pozornost je namenila vprašanju, kdo so nosilci in prenašalci znanja suhozidne gradnje in komu ga posredujejo ter kdo so nosilci znanja o varovanju dediščine, vpisovanju v registre in pripravi nominacij za vpis na Unescove sezname. V okviru razumevanja nesnovne dediščine kot političnega koncepta se je osredotočila tudi na vprašanje, kdaj so domačini in raziskovalke izrazoma *suhogradnja* v Istri in *zid na suho* na Krasu dodali še oznaki *dediščina* in *nesnovna kulturna dediščina*.

226

Knjiga je sestavljena iz devetih poglavij, v katerih avtorica spretno prepleta teoretična znanja iz obsežne literature z empiričnimi in praktičnimi spoznanji, ki izhajajo iz kulturnih praks lokalnih skupnosti in praks varovanja dediščine. Velik doprinos knjige predstavlja izjemno podrobna analiza literature in znanstvenih spoznanj v teoretičnih poglavjih *Znanje v vizualni antropologiji*, *Nesnovna dediščina in dediščinjenje* ter *Identitete in identifikacije*. Ta poglavja bralcu nazorno predstavijo obsežnost in večplastnost obravnavanih konceptov ter različne znanstvene poglede avtorjev in avtoric, ki se z dediščino ukvarjajo v okviru procesov ustvarjanja kulturne dediščine (t. i. dediščinjenja) ali znotraj kritičnih dediščinskih študij. Razloženi so temeljni pojmi, povezani z nesnovno kulturno dediščino, kot so skupnost, posameznik, participacija, varovalna paradigma, dvojna vloga raziskovalcev, disonantna dediščina, znanje, čustva, identitete, tvornost ter mediatizacija in interpretacija v besedilih in filmu ter v manjši meri na fotografijah. Opozorjeno je na razkorak med filmi o dediščini, objavljenimi na Unescovem spletišču – ki se kot produkcije z vrha navzdol pogosto zgledujejo po televizijskih reportažah in so prežeti z estetiko globalne medijske krajine –, ter etnografskimi in dokumentarnimi filmi, ki se z vključujočimi in etičnimi pristopi približajo nosilcem dediščine in njihovim pogledom.

Poglavja vključujejo tudi najnovejša spoznanja sodobnih diskurzov, kot je teorija afekta, ki se v slovenski dediščinski literaturi šele uveljavlja. Znanstvene interpretacije so dodatno podkrepljene s primeri dediščinjenja iz drugih slovenskih krajev (Idrija, Lipica, Ptuj), kar ponazarja razsežnost avtoričinega poznavanja tematike in njeno sposobnost povezovanja teoretičnih uvidov s prakso. Avtorica se zaveda, da *Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine* ni idealna ter da se na terenu pogosto pojavljajo razpoke med teorijo in prakso. Kljub temu je *Konvencija* prispevala k večji ozaveščenosti o pomenu nesnovne kulturne dediščine in njeni vlogi pri utrjevanju skupnosti ter vključevanju socialnih in kulturnih praks v prizadevanja za trajnostno življenje in boljšo prihodnost.

Knjiga predstavlja izreden prispevek k sodobnemu razumevanju dediščine, ki presega delitev na snovno in nesnovno, naravno ali kulturno. Dediščina je namreč praksa, proces, ki se oblikuje in vzpostavlja med povezovanjem preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

V drugem delu knjige so predstavljena empirična poglavja *Sistem varovanja nesnovne dediščine v Sloveniji*, *Suhozidna gradnja: Študija primera ter Znanje in identitete v slovenskih nominacijskih filmih*. Z uporabo izkušenj s terena, metodologije kritične diskurzivne analize in etnografskih raziskovalnih pristopov (intervjuji, opazovanje z udeležbo, aktivno soustvarjanje dediščine) avtorica prikaže, kako se habitus pretvarja v dediščino, da lahko sobivata in da procesi dediščinjenja celo spodbujajo živost habitusa. Predstavljena študija razkriva, kako Unesco in evropski projekti, ki si prizadevajo za oživiljanje tradicionalnih praks, vplivajo na spremembe v procesih oblikovanja, prenosa in posredovanja znanj, tradicij in identitet. Unescova varovalna paradigma v nominacijah spodbuja rabo kognitivnega znanja in digitalnih medijev, medtem ko večine in utelešena znanja praktikov pogosto ostajajo potisnjena v ozadje, vendar v lokalnih skupnostih izkustvena, emocionalna, tacitna in utelešena znanja omogočajo obstoj dediščine in vplivajo na oblikovanje kulturnih identitet. Zato je izpostavljen pomen pristopov vizualne etnografije, ki lahko preoblikujejo ustaljene načine filmske vizualizacije v okviru Unescove paradigme. Taki pristopi presegajo reprodukcijo obstoječih razmerij moči v dominantnih filmskih diskurzih in spodbujajo dejavno participacijo nosilcev dediščine pri predstavljanju svojih znanj, praks in pogledov. Hkrati Unescovim ocenjevalcem in gledalcem omogočijo globlje razumevanje izkušnje dediščine in kulturnih identitet. Avtorica ob tem pokaže, da se je v Sloveniji oblikoval učinkovit sistem varovanja nesnovne kulturne dediščine, ki v središče postavlja njene nosilce in se nenehno razvija.

227

V sklepnem delu knjige avtorica povzame glavna spoznanja in izpostavi tako pozitivne kot tudi problematične vidike Unescove varovalne paradigme in vpisov na sezname nesnovne kulturne dediščine. Poudarja, da ti procesi prispevajo k širjenju splošnega znanja o dediščini v lokalnem, regionalnem, nacionalnem in globalnem okolju, spodbujajo povezovanje posameznikov, skupin, skupnosti in strokovnjakov, krepijo identifikacijo širših družbenih skupin z dediščino in povečujejo naklonjenost družbe do njenega varovanja. Hkrati opozarja, da so za ohranjanje dediščine ključne večine in utelešena znanja, ki jih ni mogoče osvojiti prek kognitivnega znanja, temveč le z izkustvenim učenjem – skozi neposredne stike z ljudmi, opazovanje in mimetično ponavljanje v življenjskih kontekstih ali z udeležbo na praktičnih delavnicah. Če želimo, da dediščina postane dialoška, vključujoča in participativna, je nujno združevanje obeh vidikov – kognitivnega in utelešenega – kar na Krasu in v Istri uspešno izvajajo nosilci in raziskovalke suhozidne gradnje.

Knjiga prinaša v slovenski prostor pomembna nova znanstvena in praktična spoznanja s področja dediščinskih študij, procesov dediščinjenja med teorijo in prakso ter pomena etnografskega filma za vključujoče predstavljanje dediščinskih elementov. Hkrati razkriva vlogo etnologov in kulturnih antropologov v varovalni paradigmi: Unesco njihova aplikativna znanja spodbuja, njihove kritične pristope pa zavrača. V tem kontekstu avtorica razmišlja o vlogah kritične opazovalke, aplikativne strokovnjakinje in angažirane vizualne antropologinje, saj trdi, da so nosilci dediščine v Unescovi varovalni paradigmi pogosto v podrejenem položaju. Njihove emske poglede v filmih pogosto

preglasijo komentarji z etskimi pogledi stroke v skladu s političnim znanjem paradigme. Pod vprašaj postavlja strokovno nevtralnost pri vrednotenju pobud za vpis v Register nesnovne kulturne dediščine ali oblikovanju nominacij in filmov za vpis na Unesco. Trdi, da je bolj pošteno razkriti lastna stališča, izbire, raziskovalne pristope, etične zadržke, lastni habitus in slepe pege, če smo le sposobni take refleksije.

Knjigo priporočam v branje vsem raziskovalcem, ki se v okviru dediščinskih študij in njihovih kritičnih pristopov ukvarjajo z raziskovanjem nesnovne kulturne dediščine in refleksijo o tem konceptu. Prav tako je dragoceno branje za strokovnjake, ki v okviru muzejev, Ministrstva za kulturo, zavodov, parkov, šol, univerz in nevladnih organizacij dejavno sodelujejo v procesih dediščinjenja. Ključna pa je tudi za nosilce dediščine, ki v svojih kulturnih praksah ohranjajo, varujejo in razvijajo znanja in dosežke iz preteklosti, ter za študente, ki se usposablajo za razumevanje, raziskovanje, interpretacijo in etično rabo dediščine za razvoj. Knjiga tako pomembno prispeva k razumevanju dediščine kot dinamičnega, večglasnega in družbeno odgovornega procesa, ki odpira prostor za nujen dialog med teorijo, prakso in etiko.

Jasna Fakin Bajec

Jaka Repič in Marija Uršula Geršak (ur.): *Pogledi na Branislavo Sušnik in njen prispevek k raziskavam paragvajskih staroselskih ljudstev*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2025, 280 str.

Branislava Sušnik v slovenski etnologiji in kulturni antropologiji že dolgo ni (več) neznano ime. K ohranjanju spomina na njeno življenje in delo so prispevali številni raziskovalci in raziskovalke, ki so, zlasti od devetdesetih let prejšnjega stoletja, obširno pisali o njej in njenih terenskih izkušnjah, do določene mere pa tudi pretresali njen znanstveni prispevek (Čeplak Mencin 1997; Debeljak 1958, 1976; Mislej 1993; Mizerit 2018; Peris 2014; Repič 2021, 2022; Rijavec 2000; Saksida 2012; Telban 1993; Telesca 2022; Terčelj 2021; Vasle 2013; idr.). Zanimanje za to markantno znanstvenico se je razmahnilo zlasti okoli leta 2020, ko smo obeleževali stoletnico njenega rojstva. Ob tej priložnosti so se poglobile vezi med Etnografskim muzejem dr. Andrés Barbero v Paragvaju in Slovenskim etnografskim muzejem – slednji je pripravil razstavo *La Doctora: Življenje in delo slovenske znanstvenice v Paragvaju* in publikacijo *La Doctora: Branislava Sušnik (1920–1996): Življenje in delo slovenske znanstvenice v Paragvaju* (Palaić 2020). S kontinuiranim vzdrževanjem spomina – zlasti v kontekstu njenih rodnih Medvod – se, tudi z umetniškim pristopom, že vrsto leto ukvarjata Barbara Pregelj in Francisco Tomsich (2020). Poleg uvodoma omenjenih raziskav, pobud in predstavitev je v letih 2019 in 2020 potekal ciljni raziskovalni projekt »Dr. Branislava Sušnik in sodobniki – ambasadorji slovenske znanosti v Južni Ameriki«, ki predstavlja tudi začetke pričujočega zbornika. Dejstvo je torej, da zgodba *La Doctore* navdihuje – in ko se seznanjamo s poglavji njenega življenja, od povojne emigracije v Južno Ameriko, delovanja pri Šolskih sestrar v Argentini do kasnejših etnografskih odprav v Zahodnem Paragvaju, kakor tudi njenega vodenja Etnografskega muzeja dr. Andrés Barbero in predavanj na Nacionalni univerzi v Asunciónu – se včasih zazdi, da beremo filmski scenarij. Podoba samosvoje,